

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПРОФІЛЮ МАЙБУТНЬОГО ПЕРЕКЛАДАЧА

У статті увагу зосереджено на взаємозв'язок перекладацьких стратегій з творчим профілем майбутнього перекладача. У роботі обґрунтовано психологічні особливості креативної природи перекладу. У дослідженні емпірично підтверджено твердження про кореляцію особистісних рис майбутнього перекладача з застосуванням перекладацьких стратегій. Виділено групи досліджуваних із переважанням комбінаторних стратегій, із домінуванням стратегій аналогізування та з переважанням реконструктивних технік. Результати емпіричного дослідження із застосуванням трьох факторів Кетела засвідчили міцні кореляційні зв'язки між особистісними рисами перекладачів та ступенем індивідуальної креативності.

Ключові слова: перекладацькі стратегії, творчий профіль, особистісні риси, перекладацькі трансформації, індивідуальна креативність.

ПЕРЕВОДЧЕСКИЕ СТРАТЕГИИ КАК ЭЛЕМЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ БУДУЩЕГО ПЕРЕВОДЧИКА

В статье рассматривается взаимосвязь между переводческими стратегиями и творческим профилем будущего переводчика. В исследовании представлены психологические особенности творческой природы перевода. Эмпирически подтверждена корреляция личностных характеристик будущего переводчика с использованием переводческих стратегий. Определены группы исследуемых с доминированием комбинаторных стратегий, с доминированием аналогических стратегий, с доминированием реконструктивных стратегий. Результаты эмпирического исследования с использованием трех факторов Кеттелла показали сильные корреляционные связи между личностными чертами переводчиков и степенью их индивидуальной креативности.

Ключевые слова: переводческие стратегии, творческий профиль, личностные характеристики, переводческие трансформации, индивидуальная креативность.

TRANSLATION STRATEGIES AS AN ELEMENT OF FUTURE TRANSLATORS' CREATIVE PROFILE FORMATION

The paper focuses on the relationship between translation strategies and creative profile of future translators. The research generalizes psycholinguistic peculiarities of a creative nature of future translators. The research empirically verifies the study about the relations of translators' personality traits with the creative translation strategies. Individual creativity is viewed to be the key element of translators' creativity realization. As a result of paper research the translation strategies applied, three groups of future translators were outlined – 'combining strategy group', 'analogical strategy group' and 'reconstructing strategy group'. The empirical research results based on three of Cattell's personality factors showed high correlation indices between translators' personality traits and their literary translation creativity. Following Cattell's personality factor model there were three basic factors for future translators that included emotional stability, reasoning and liveliness. Factor analysis indicated that translators' personal traits correlate with the variety of translating transformations. 'Combining strategy group' of future translators were less emotional, 'analogical strategy group' had higher indices of verbal intelligence and abstract thinking. Reconstructing strategy group represented positive correlation with Cattell's liveliness personality factor.

Key words: translation strategies, creative profile, personality traits, translation techniques, individual creativity.

Постановка проблеми. Важливими складовими реалізації творчого потенціалу перекладача є стратегії, які слугують основою його творчої діяльності. Стратегія – це генеральна програма дій, основний напрямок пошуку й розробки, що підпорядковує собі інші дії [4]. Відповідно до міркувань ученого, вважаємо, що стратегії реалізації творчого потенціалу перекладача включають підготовчі, плануючі та реалізуючі дії. Сприймання та інтерпретація тексту оригіналу – це підготовчі дії, планування використання лінгвістичних засобів для передачі думки автора вихідного тексту – плануючі дії та власне втілення перекладу – реалізуючі дії [4, с. 301]. Отже, стратегії – це сукупність дій, які застосовує перекладач для перекладу художнього тексту. Було виділено низку стратегій: комбінаторних дій, пошуків аналогів, реконструювання, універсальна стратегія. Усі ці стратегії можуть бути умовно поділені на комбінаторні – стратегії комбінаторних дій, стратегії аналогізування – стратегії пошуку аналогів, і трансформаційні (власне творчі або евристичні) – стратегії реконструювання й універсальні стратегії.

Актуальність дослідження визначається положенням про те, що творчість у перекладі, як парадигмальне явище, нерозривно пов'язана з механізмами її реалізації у вербальному міжмовному спілкуванні. Недостатнє емпіричне вивчення взаємозв'язку творчої діяльності з особистісними характеристиками перекладача робить дане дослідження надзвичайно важливим у царині лінгвістики, перекладознавства та психолінгвістики.

Завдання полягає у здійсненні теоретичного аналізу наукових досліджень у вітчизняній та зарубіжній літературі щодо проблем створення творчого портрету майбутнього перекладача та визначення особистісних властивостей майбутнього перекладачів із різним видом перекладацьких стратегій.

Аналіз останніх досліджень проблеми. Творча проблематика перекладу стала об'єктом дослідження багатьох науковців (Виноградов 2007; Зорівчак 1989; Коломієць 2004; Шелудько 2009; Сорокін 2006; Cronin 1995; Jones 2007; Loffredo 2007; Zawawi 2008) та ін.; значеннями стали положення про переклад як засіб пізнання та формування культурного аспекту перекладу (Автономова 2008; Рябова 2008; Фокін 2011).

Наукова новизна статті полягає у вдосконаленні ідей психології розуміння, що враховувалися при вивченні мовленнево-мисленневої діяльності перекладача та у виявленні особистісних властивостей майбутніх фахівців з перекладу відповідно до домінуючих перекладацьких стратегій.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення, які стосуються теорії діяльності та розвитку особистості (Ананьєв 2005; Балл 2008; Виготський 1982; Леонтьєв 1981; Рубінштейн 2002 та ін.); творчої особистості, її потенційних можливостей, здібностей, властивостей, характерних рис (Ананьєв 2005; Богоявленська 1999; Лазарєв 20013; Моляко 2008; Поташник 2000; та ін.); структурно-функціонального підходу у вивченні професійної підготовки майбутніх перекладачів та засвоєння іноземної мови (Вяткін 1997; Засєкіна 2005; Лозова 2011; Т. Н. Цветкова 2007 та ін.).

Викладення основного матеріалу. Як засвідчили результати емпіричного дослідження використання перекладацьких трансформацій, майбутні перекладачі здебільшого покладаються на комбінаторні стратегії, які містять додавання і опущення та частково на стратегії аналогізування, зокрема на використання прийомів конкретизації й генералізації. Практично відсутні трансформації антонімічного перекладу й цілісного перетворення у перекладах студентів. Водночас ці стратегії необхідні для досягнення адекватності перекладу, що втілюється в психолінгвістичні параметри тексту – цілісність, зв'язність, діалогічність, структурність, подільність, інформативність.

Отже, необхідним є ґрунтовне вивчення використання перекладацьких стратегій з урахуванням особистісних властивостей майбутніх фахівців. Особистісні профілі значною мірою визначають професіогенез кожного окремо взятого фахівця [1].

Для визначення видів стратегій реалізації творчого потенціалу майбутніх фахівців було встановлено відсотковий розподіл студентів відповідно до переважання в них конкретних перекладацьких трансформацій (див. рис. 1). До першої групи увійшло 63% (115 студентів), які переважно використовують найпростіші техніки – додавання й опущення, що утворюють основу стратегії комбінаторних дій.

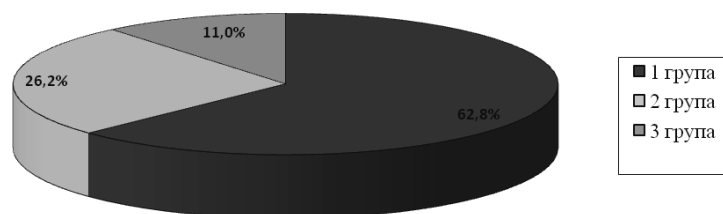

Рис. 1 Відсотковий розподіл студентів відповідно до переважання в них конкретних перекладацьких трансформацій

До другої групи увійшло 24% (48 студентів), які переважно використовують трансформації конкретизації та генералізації, що становлять основу для стратегій пошуку аналогів. До третьої групи увійшли 12% студентів (20 осіб), які не мають чітко вираженого домінуючого типу перекладацьких технік, відповідно використовують арсенал різних трансформацій. Відповідно до ступеня творчості в кожному виді стратегій, вони отримали такі назви: *комбінаторні стратегії, стратегії аналогізування та трансформаційні стратегії* реалізації творчого потенціалу студентів.

Для визначення взаємозв'язку особистісних властивостей і стратегій реалізації творчого потенціалу майбутніх фахівців було здійснено порівняння прояву особистісних властивостей за опитувальником Р. Кеттелла у трьох групах досліджуваних. З урахуванням того, що чисельність порівнюваних груп є неомогенною, було використано критерій Н-Крускала-Уоллеса для незалежних вибірок, критичне значення якого, з огляду на розмір вибірки, дорівнює $H=2,700$, $p<0,05$. Значущі відмінності відображено в таблиці 1

Таблиця 1

Значущі відмінності прояву особистісних властивостей у майбутніх перекладачів

Шкали Кеттелла	Середньогрупові значення в групі з комбінаторними стратегіями	Середньогрупові значення в групі з стратегіями аналогізування	Середньогрупові значення в групі з трансформаційними стратегіями	Н-Крускала-Уоллеса
MD: адекватність самооцінки	95,42	89,88	68,75	4,550
V: інтелект	88,73	105,67	66,39	8,183
C: емоційна стійкість, емоційна нестійкість	97,06	81,16	88,95	3,197
E: підлегливість, домінантність	95,41	76,52	109,55	6,999
G: наслідування почуттів, висока нормативність поведінки	95,83	90,41	73,80	3,075
H: сміливість	89,06	86,18	122,90	7,297
N: прямолінійність, дипломатичність	98,93	73,92	95,55	7,854
F: стриманість, експресивність	94,87	90,41	73,80	9,991
L: довірливість, підозрілість	97,03	83,51	83,45	2,894
O: впевненість у собі, тривожність	91,63	89,41	87,45	6,058
Q1: консерватизм, радикалізм	96,92	84,98		2,840

Як видно з таблиці, найвищі показники за шкалою самооцінки мають студенти з переважанням комбінаторних стратегій (95,42 балів), порівняно зі студентами другої (89,88 балів) та третьої груп (68,75 балів). Отже, висока самооцінка не впливає на евристичну реалізацію перекладацьких стратегій.

Натомість студенти з високою самооцінкою прагнуть знайти найлегший спосіб перекладу, широко використовуючи найпростіші перекладацькі техніки – опущення й додавання. Одержані результати узгоджуються з дослідженнями В. М. Дружиніна, який вважає, що творчість, за термінами А. Адлера, – це один зі способів компенсації комплексу неповноцінності або цілісний шлях особистості до наближення до власного «Я» [2, с. 115]. Продовжуючи цю думку, вважаємо, що евристичні перекладацькі стратегії, які використовують зрілі перекладачі, є шляхом невпинного пошуку, невдоволення отриманим результатом, адже «творці завжди з гурту невдоволених».

Зі шкалою самооцінки узгоджується шкала впевненості в собі, за якою студенти з переважанням комбінаторних стратегій (91,63 балів), порівняно зі студентами другої (89,41 балів) та третьої груп (87,45 балів), мають найвищі показники. Також ці дані відповідають високим показниками радикалізму в студентів першої групи (96,92 балів) порівняно з групами з переважанням стратегій аналогізування (84,98 балів) і трансформаційних стратегій (80,55 балів). Високі показники радикалізму узгоджуються з показниками високої самооцінки студентів із переважанням комбінаторних стратегій.

Найвищі показники інтелекту (105,67 балів) простежуються в досліджуваних другій групі, які здебільшого використовують стратегії аналогізування у вигляді конкретизації та генералізації. Адаже конкретизація й генералізація супроводжуються мисленнєвими логічними операціями гіпо- й гіперонімією, зумовленими абстрагуванням та узагальненням [3]. Застосування комбінаторних стратегій у вигляді опущення й додавання передбачають нижчі показники інтелекту (88,73 балів).

Найвища емоційна стійкість властива студентам із переважанням комбінаторних стратегій, порівняно зі стратегіями аналогізування (81,16 балів) і трансформаційними стратегіями (88,95 балів). Як зазначено вище, творчість часто пов'язана з емоційною нестійкістю особистості. Творча людина завжди творить на основі підсвідомої активності, тому схильна до психофізіологічного виснаження й послабленого емоційного самоконтролю [2]. Із цими даними також узгоджуються високі показники емоційної стриманості (94,87 балів) студентів із переважанням комбінаторних стратегій, порівняно зі студентами з переважанням стратегій аналогізування (90,41%) і трансформаційними стратегіями (73,80 балів).

Найбільш домінуючими в міжособистісних відношеннях є студенти з переважанням трансформаційних стратегій (109,55 балів) порівняно з комбінаторними (95,41 балів) і стратегіями аналогізування (76,52 балів). Очевидно, використання трансформаційних стратегій ґрунтується на мисленнєвій і життєвій гнучкості особистості, яка виявляється в домінуючій міжособистісній взаємодії. Із показником узгоджуються й найвищі показники студентів із трансформаційними стратегіями за шкалою сміливості (122,90 балів), порівняно зі студентами з комбінаторними стратегіями (89,06 балів) та стратегіями аналогізування (86,18 балів). Для особистісної креативності притаманні такі риси, як сміливість і схильність до ризику. Тому, можна припустити, що трансформаційні стратегії є найбільш наближеними до евристичних стратегій реалізації творчого потенціалу перекладача.

За методикою Р. Кеттелла визначаємо інтелектуальний, емоційно-вольовий і комунікативний блоки, які характеризують досліджуваних трьох виділених груп. До інтелектуального блоку належать фактори В, М, Q3, які по-різному виявляються в досліджуваних відповідно до переважаючих стратегій (див. рис. 1).

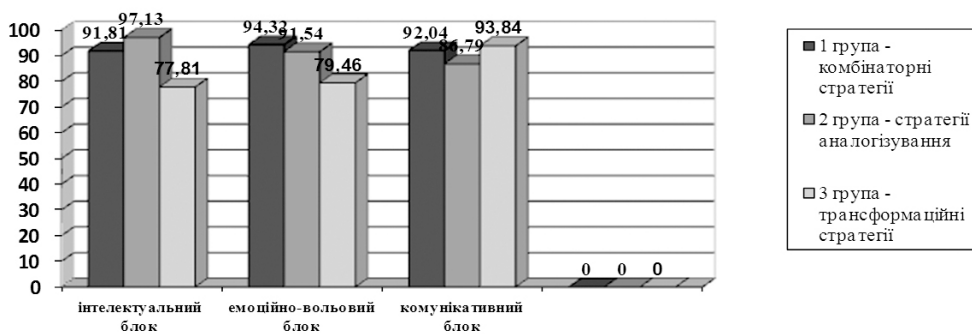

Рис. 1 Розподіл досліджуваних відповідно до переважаючих стратегій

Як видно з рисунка, інтелектуальний блок найбільшого вираження набуває в студентів із стратегіями аналогізування (97,13 балів), дещо меншого – у досліджуваних з комбінаторними стратегіями (91,81 балів), і найнижчого вираження в досліджуваних із трансформаційними стратегіями (77,81 балів). Це пояснюється тим, що особистісна креативність перекладача має кореляційні зв'язки лише з вербальним інтелектом, а просторовий і математичний інтелект не зіставляється з творчим потенціалом перекладача.

Емоційно-вольовий блок представлений факторами С, G, I, O, Q3, Q4. Найбільш сформованим цей блок виявляється в студентів із переважанням комбінаторних стратегій (94,32 балів) порівняно зі студентами з переважанням стратегій аналогізування (91,54 балів) і трансформаційними стратегіями (79,46 балів). Отже, студенти з найпростішими перекладацькими прийомами є найбільш емоційно стійкими. Як зазначено вище, у творчому потенціалі важливого значення набуває емоційність особистості, яка виявляється в демонстрації власних емоцій та розумінні емоцій інших. Отже, можна вважати, що студенти з трансформаційними стратегіями є найбільш наближеними до творчості у перекладі.

Комунікативний блок містить такі фактори: А, Н, F, E, Q2, N, L. Найбільшого вираження цей блок набуває в студентів із переважанням трансформаційних стратегій (93,84 балів), що, як зазначали вище, є найбільш гнучкими і в професійній діяльності, і в міжособистісних відносинах. Студенти з переважанням комбінаторних стратегій (92,04 балів) і стратегій аналогізування (86,79 балів) мають нижчі показники за цим блоком.

Головні висновки. Отже, ґрунтовне дослідження особистісних властивостей студентів дає змогу визначити в групі студентів із переважанням комбінаторних стратегій емоційну стабільність, у групі із домінуванням стратегій аналогізування – розвиток інтелекту, а в групі із переважанням трансформаційних стратегій – комунікативну активність.

Перспективи використання результатів дослідження. Важливим є набуття майбутніми фахівцями евристичних стратегій перекладу, виражених смисловим розвитком, цілісним перетворенням та антонімічним перекладом. Відомості про те, які особистісні властивості є вираженими в різних групах досліджуваних, дають змогу окреслити можливості розвитку евристичних стратегій.

Література:

1. Вірна Ж. П. Мотиваційно-смілова регуляція у професіоналізації психолога : [монографія] / Ж. П. Вірна. – Луцьк : РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2003. – 320 с.
2. Дружинин В. Н. Психологія общих способностей / В. Н. Дружинин. – СПб. : Питер, 2002. – 368 с.
3. Засекіна Л. В. Структурно-функціональна організація інтелекту : [монографія] / Л. В. Засекіна. – Острогор : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2005. – 370 с.
4. Моляко В. О. Стратегії творчої діяльності / В. О. Моляко. – К. : «Світа України», 2008. – 702 с.
5. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : [монографія] / О. В. Ребрій. – Х. : Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2012. – 376 с.
6. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : [підручник] / Л. М. Черноватий. – Вінниця : Нова книга, 2013. – 376 с.